

Van het bestuur

Bericht van de excursiecommissie

In januari 2007 komt de excursiecommissie weer bijeen om het programma voor de eerste helft van het komende jaar vast te stellen. Wij proberen hierbij ook rekening te houden met de wensen van onze leden. Wanneer u leuke ideeën hebt wat betreft excursiegebieden of thema's horen wij dat graag. Wanneer u zelf een excursie wil leiden omdat u een gebied goed kent of de andere leden wat wilt laten zien, kan dat natuurlijk ook. U kunt hiervoor

contact opnemen met één van de leden van de excursiecommissie. Wij hopen op de nodige reacties. Het adres en telefoonnummer van de secretaris van de excursiecommissie staat in de colofon van Onder de Loep. Het e-mailadres is bertoe@zonnet.nl. Rest ons u een goede jaarwisseling en een prettig nieuw jaar te wensen.

Bert Oude Egbrink

Nieuwjaarsbijeenkomst

Op zaterdag 20 januari 2007 nodigen we jullie uit voor onze traditionele nieuwjaarsbijeenkomst. Evenals vorig jaar zijn we te gast bij het Buitencentrum "De Houtmaat".

Het programma is in grote lijnen als volgt:

- 14.00 ontvangst met koffie en krentewegge,
- 15.00 rondwandeling of spelletjes,
- 17.30 wintermaaltijd (stampot),
- 19.00- ca. 21.00 film.

De kosten, inclusief maaltijd zijn ca. €15,00 pp.

In verband met de reservering moet u zich **vóór 14 januari 2006** hebben aangemeld bij Bernard Wanders, (074)2668487, jbwanders@hotmail.com of een van de andere bestuursleden.

Jaarvergadering

Op woensdag 4 april 2007 nodigen we jullie uit voor onze "Jaarvergadering". Evenals vorig jaar vindt dit plaats in een zaal van de Speeltuinenvereniging 't Lansink, Twijnstraat 6 te Hengelo.

Aanvang om 20.00 uur

In deze vergadering wordt het reilen en zeilen van onze afdeling toegelicht en bovendien wordt de aanstaande Vertegenwoordigende Vergadering besproken.

Na afloop zal Wouter van den Bosch een korte presentatie geven over het onderwerp "Mens – natuur – natuurbescherming".

Agenda

Excursies

Het gebruikelijke verzamelpunt is (tenzij anders aangegeven) aan de Boerhaavelaan op het parkeerterrein naast huisnummer 146 (is richting Borsthuis). Ieder wordt vriendelijk verzocht zo veel mogelijk met de auto te komen zodat er genoeg plaatsen zijn voor hen die niet over een auto beschikken.

Lezingen / vergaderingen

De gebruikelijke plaats waar lezingen / vergaderingen worden gehouden (tenzij anders aangegeven) is het speeltuingebouw "t Lansink" aan de Twijnstraat 6 te Hengelo. Indien er belangstelling is voor "meerijden met anderen" bij een lezing 's avonds: neem even contact op met een van de bestuursleden (zie colofon).

Lezing over het bosbeheer van Twickel

Datum : woensdag 13 december 2006.

Aanvang : 20.00 uur

Lezing door de heer G.J. Roelofs, bosbeheer Stichting Twickel. Hij zal tijdens een speciaal op ons toegesneden verhaal ingaan op de keuzes die worden gemaakt met betrekking tot het bosbeheer op Twickel. Deze zijn ten dele statutair vastgelegd. Een onderwerp dat soms tot verschillende benaderingen kan leiden, doch dat recht doet aan het behoud van een rijk geschakeerd natuurgebied. Een belangrijke avond!

Nieuwjaarsbijeenkomst

Datum : zaterdag 20 januari 2007

Tijd : 14.00 uur tot ca. 21.00 uur

Plaats : Buitencentrum "De Houtmaat" te Hengelo

Het programma is in grote lijnen als volgt:

- 14.00 ontvangst met koffie en krentewegge,
- 15.00 rondwandeling of spelletjes,
- 17.30 wintermaaltijd (stampot),
- 19.00- ca. 21.00 film.

De kosten, inclusief maaltijd zijn ca. €15,00 pp.

In verband met de reservering moet u zich **voor 14 januari** hebben aangemeld bij Bernard Wanders, (074)2668487, jbwwanders@hotmail.com of een van de andere bestuursleden.

Lezing over korstmossen (lychenen)

Datum : donderdag 15 februari 2007

Aanvang : 20.00 uur

Lezing door Rudi Zielman over korstmossen. Korstmossen zijn biotische verbindingen tussen een alg en een zwam, in een totaal nieuwe verschijningsvorm. Zij komen voor op plaatsen waar geen enkele andere levensvorm zich kan handhaven, doch zijn anderzijds vaak zeer kritisch ten aanzien van hun vestigingsplaats. Reden waarom zij van groot belang zijn bij inventarisaties.

Rudi is een groot kenner van deze merkwaardige organismen en zal ons meevoeren in de geheimen van deze bijzondere levensvormen.

Excursie Tweekelo

Thema : frisse neuzenwandeling

Datum : zaterdag 17 februari 2007

Tijd : vertrek 13.30 uur (bij de parkeerplaats bij het Johanneskerkje)

Coördinatie : Bert Oude Egbrink

Dit keer houden we de eerste excursie van het seizoen in de buurtschap Tweekelo. We maken een wandeling over een "stiewelpad" (laarzenpad) door het landschappelijk fraaie Tweekelo. De route voert onder meer langs de Lutje Esch (kleine es) en de Groote Esch en de hier stromende Schoolbeek. **Let op:** het vertrekpunt van de excursie is de parkeerplaats bij het Johanneskerkje in Tweekelo. Route: vanuit Hengelo langs recreatiepark de Waarbeek rijden, vervolgens linksaf de Burg. Stroinksstraat inrijden en na circa één kilometer rechtsaf de Boerstege inrijden. Hier wordt het kerkje al met een bord aangegeven. Het is verstandig om waterdicht schoeisel aan te trekken.

Voorjaarsvergadering gewest

Datum : woensdag 28 maart 2007

Tijd : 20.00 uur

Nadere informatie in het aanstaande maartnummer van Onder de Loep.

Jaarvergadering

Datum : woensdag 4 april 2007

Tijd : 20.00 uur

Jaarvergadering waarin het reilen en zeilen van onze afdeling wordt toegelicht en waarin de aanstaande Vertegenwoordigende Vergadering wordt besproken. Na afloop zal Wouter van den Bosch een korte presentatie geven over het onderwerp "Mens – natuur – natuurbescherming".

De agenda, verslagen en andere informatie kunt u in het aanstaande maartnummer van Onder de Loep vinden.

Lezing over orchideeën in Europa

Datum : donderdag 12 april 2007

Tijd : 20.00 uur

Lezing door de heer W. Hurkmans uit Zwolle over orchideeën in Europa. Deze jongste familie uit het

Plantenrijk is nog in volle ontwikkeling. En daarmee een favoriet studieonderwerp. Er is een enorme soortenrijkdom en vele soorten kennen een grote mate van aanpassing aan veranderende omstandigheden. Ook kruisingen komen veel voor, aantrekkelijk voor de handel. Naast dit alles is de geuren- en vormenrijkdom intrigerend en een eldorado voor natuurliefhebbers en kunstenaars. Redenen genoeg om daar eens een avondje in te duiken.

En een mooi slot van het winterprogramma.

Terugblik

Verslag excursie Itterbeck

Datum : 26 augustus 2006

Deelnemers : 5

Leiding : Bert Oude Egbrink

Weer : vrij zonnig

We hebben tijdens deze excursie een bezoek gebracht aan de Itter Quelle en de Itterbecker Heide. Beide gebieden liggen in de graafschap Bentheim op de stuwwal die zich van Ootmarsum via Uelsen naar Itterbeck uitstrekt. De Itter Quele vormt het begin van de Itter waaraan het plaatsje Itterbeck zijn naam dankt. Het landschappelijk fraai gelegen brongebied ligt als een kom in een voormalig heidelandschap dat nu uit bossen en akkers bestaat. Het brongebied zelf is begroeid met een grazige pijpestrootje vegetatie waartussen veel Beenbreek staat. Doordat het beekje van een lage dam is voorzien, ligt er ook een kleine vijver in het brongebied. Langs het beekje zagen we Bronkruid en Watergras en langs het pad om het brongebied heen Dubbelloof en de Muizestaartzwam op vergraven dennekegels. De Itterbecker Heide bestaat uit een geaccidenteerd heidegebied dat op het hoogste gedeelte van de grintrijke stuwwal ligt. Tijdens ons bezoek stond de Struikheide volop in bloei. Op onze wandeling door het gebied hebben we onder meer Kraaiheide, Borstelgras, Mestkevers en de rups van een Veelvraat gezien. Helaas liet de op de voorexkursie op 12 augustus aanwezige Heivlinder zich dit keer niet zien. Op één van de grazige stuifzandheuvelds met veel Rendiermos hebben we onze lunch genuttigd. De Itterbecker Heide is in 1939 al aangewezen als Naturschutzgebiet. De jacht, de beweiding en het steken van plaggen bleven toegestaan. Ook nu nog wordt er gejaagd en beweid. Op het informatiebord lezen we dat het Bentheimer schaap, een oud huisdierras, voor het beheer wordt ingezet. Enkele jaren geleden is de droge heide die qua omvang de grootste van de deelstaat Niedersachsen is, aangewezen als Natura 2000 gebied. We mogen hopen dat een nog in het gebied aanwezige maïsakker zijn agrarische functie verliest en een

natuurbestemming krijgt. De uitgebreide lijst van waarnemingen is opgenomen in ons natuurhistorisch archief.

Studiedag Gewest Oost

Datum : 9 september 2006

Leiding : Bert Higler en Bert Knol

Weer : mooi zonnig

Een mooie septemberdag...

Deze zomer organiseerde het Gewest Oost van de KNNV een studiedag. Deze stond in het teken van het landelijke project en droeg dezelfde naam, namelijk 'Waterbeestjes'. De dag had een klassieke indeling: 's morgens een tweetal inleidingen en na de lunch gingen de deelnemers de, letterlijk zonnige, praktijk in met een schepnet op zoek naar een stukje leven onder de waterspiegel. We geven de inhoud van de lezingen door Bert Higler en Bert Knol hieronder globaal weer.

Helprich Fockens

Waterbeestjes en hun milieu

Waterbeestjes, mooier gezegd ongewervelde waterdieren, behoren tot uiteenlopende diersoorten. Als we ons beperken tot de met het blote oog of hoogstens met een loep waarneembare beestjes zijn er de groepen insecten, spinnen, wormen en weekdieren. We komen daarvoor ook wel de term 'macrofauna' tegen.

Het aantal soorten waarover we dan spreken loopt in de duizenden. Sommige hebben weinig uitnodigende namen zoals de waterpissebed of de bloedzuiger. Het zijn namen die waterbiologen overigens weinig gebruiken, zij gebruiken doorgaans de Latijnse namen.

Enkele voorbeelden:

Een waterpissebed

Een bloedzuiger

Waterbeestjes vormen zogenaamde levensgemeenschappen. Dat is een groep soorten die gewoonlijk naast elkaar voorkomt in een bepaald type water. Daarbij kunnen we denken aan stromende wateren als beken, of ondiepe voedselarme wateren (een bekend voorbeeld is het Naardermeer), meren en grote plassen, enzovoort. Verder is een aantal milieufactoren van belang, zoals stroming, zuurgraad, voedselrijkdom, verontreiniging. De dieren in een bepaald type water reageren op elkaar, maar ook op milieufactoren. Ze leven in een dynamisch evenwicht met elkaar en zo'n levensgemeenschap is kenmerkend voor een bepaald watertype.

Praktische toepassing

Aan de hand van de samenstelling van de diersoorten in een water, kunnen we een uitspraak doen over de 'kwaliteit' van dat water. Dat zou ook gedaan kunnen worden door een chemische meting van het zoutgehalte, de zuurgraad, de hoeveelheid organische stof enzovoorts, maar dat zegt minder omdat het een momentopname is. Kijken we naar de beestjes dan is dat veel minder een momentopname omdat deze wel reageren op milieuveranderingen, maar dat langzamer doen. Zo'n opname toont de 'milieu'geschiedenis van enkele maanden. Als er zeldzame soorten aangetroffen worden, kan men veelal stellen dat het water al jaren dezelfde kwaliteit heeft.

De meest natuurlijke toestand van een levensgemeenschap is de basis voor vergelijkingen,

de zogenaamde referentie. De regel daarbij is dat hoe meer een gevonden levensgemeenschap afwijkt van de referentie, des te slechter de toestand is, oftewel des te sterker is het milieu vervuild. Daarbij kan een indeling in 3 of 5 klassen gemaakt worden. Overigens als men een negatieve afwijking van de referentie constateert, kan aanvullend chemisch onderzoek wenselijk zijn om de precieze oorzaak van de achteruitgang te bepalen.

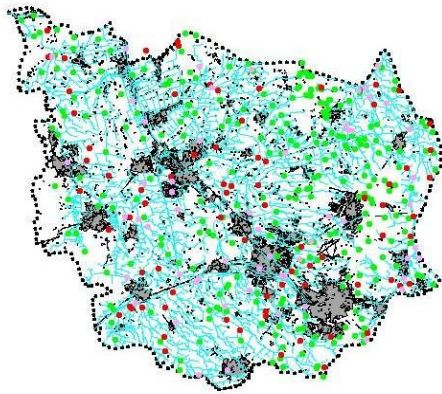
In dit verband hoort men vaak de term 'saprobie'. Dit is de mate van verontreiniging door organische stoffen. De samenstelling van de macrofauna is daarvoor een goede maat gebleken. Weinig verontreiniging betekent de complete levensgemeenschap van de referentie, sterke verontreiniging betekent dat de levensgemeenschap soortenarm is, waarbij die weinige soorten in zeer grote aantallen voorkomen.

De politiek houdt zich met dit onderwerp ook bezig in het kader van het milieubeleid. Zo is er sinds kort de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) waarin de kwaliteit van een water in vijf klassen wordt onderscheiden. De beste daarvan is de referentietoestand. In 2015 moet de op één na beste toestand verwezenlijkt zijn voor een geselecteerd aantal watertypen. Dat wordt dan beoordeeld aan de hand van de macrofauna, vissen, waterplanten en de algen. Verder maakt men een onderscheid tussen de natuurlijke en aangelegde watertypen.

Als een water erg vervuild is, dan kan men proberen het te restaureren. Men heeft dan de kennis nodig om de na te streven toestand te kunnen vastleggen. De kennis van de te verwachten diersoorten en de niet-biologische factoren wordt daarbij toegepast. Een probleem dat men wel tegenkomt is dat het voor allerlei organismen steeds moeilijker wordt om zich te verspreiden naar nieuwe of verbeterde wateren.

De Twentse wateren

Als we kijken naar de toestand van het water in het Twentse, dan komen we als snel uit bij het Waterschap. Die heeft de zorg voor de waterkwaliteit en het beleid en beheer hierbij. Dat heeft met name betrekking op het oppervlaktewater en het ondiepe grondwater. Het is van belang voor de landbouw, de natuur, voor de recreatie en de stad. Vroeger toen er minder verontreiniging was, was de aandacht vooral gericht op de hoeveelheid water. De laatste 20 jaar is de aandacht meer voor de inrichting en beheer van een watersysteem. Het aandachtsgebied strekt zich uit van de bron tot aan het eind van de waterloop. Om de waterkwaliteit goed in de gaten te kunnen houden is er in de provincie een 'meetnet' ontwikkeld, waarin regelmatig een water bemonsterd wordt.

Meetnet Overijssel

Op het kaartje zijn dat de rode punten. Op die manier kan men in de tijd veranderingen op het spoor komen. Als je een oordeel over de globale kwaliteit van het water in Twente wilt geven, dan is dat met matig aan te geven. De hoeveelheid zuurstof is vrij goed evenals de organische belasting. De hoeveelheid stikstof en fosfaat in de wateren is te hoog en er worden nog milieuvreemde stoffen als bijvoorbeeld DDT aangetroffen. Zware metalen als koper, zink en lood kunnen nog problemen geven en in vennen is veel verzuring te constateren.

Een van de onderzoeksmethoden die het Waterschap gebruikt is het kijken naar de organismen die in een water voorkomen zoals de macrofauna, hogere planten, microfauna. De keuze voor een van die groepen is afhankelijk van het watertype. Aan de hand van een opname, een bepaling, kan er iets gezegd worden over de kwaliteit van het water, van het milieu en kan er nagegaan worden of het aan de normen voldoet. Tevens kunnen trends hierin opgespoord worden. Voor de levensgemeenschappen heeft men in Overijssel een mooi systeem ontwikkeld, waarbij de verschillende levensgemeenschappen onderling gerelateerd zijn door wijzigingen in milieufactoren. Als een verandering in de levensgemeenschap geconstateerd wordt, is in dat schema af te lezen wat de oorzaak is. Als de kwaliteit van een bepaald water gewijzigd moet worden, zegt het schema iets over de maatregelen die daarvoor nodig zijn. Op deze wijze kan het waterschap een goede indruk krijgen van de toestand van de wateren, welke veranderingen er zijn en hoe hierop ingespeeld moet worden om de kwaliteit van het water te verbeteren.

Na de lunch ging men zelf kijken naar wat er in het water te vinden is.

De praktijk

Van de Buurserbeek, die die middag onderwerp van onderzoek was, waren net de oeverplanten gemaaid en de laatste dagen had het flink geregend, waardoor het water wat troebel was. We waren benieuwd of er nog macrofauna te vinden was en dat bleek gelukkig wel het geval. Bijvoorbeeld aan de hand van de gevonden libellenlarven kunnen we verwachten, dat het landelijke KNNV-project voor 2007, libellen, hier in Twente een onderwerp van nadere studie kan worden en dan niet alleen theoretisch. Wellicht dat dan een groep natuurliefhebbers net zo enthousiast zal worden, als de deelnemers aan deze dag.

Publieksactiviteit "Waterdieren"

Datum : 17 september 2006
Plaats : de Houtmaat te Hengelo
Leiding : Bernard Wanders, Bert Oude Egberink en Jan Zwieneberg
Weer : mooi zonnig

We hadden onze stand, aan het begin van de middag, nog maar net klaar toen de eerste bezoekers al kwamen. Op de tafels stonden ook een aantal microscopen waar men de vangst nog een beetje beter kon bekijken. Ter illustratie had Bernard alvast diertjes uit de Bornse beek meegebracht.

Over belangstelling (jong en oud) hadden we die middag, mede door het vriendelijke weer, niet te klagen. Alle netjes en bakjes waren in gebruik en leverden steeds weer nieuwe vangsten op. Er is geen complete lijst gemaakt maar opvallend was wel dat het water in de Houtmaat erg helder is en waarschijnlijk ook voedselarm. Het leverde veel watervlooien, kokerjuffers en natuurlijk ook larven van libellen en waterjuffers op. Met een speciaal net werd er plankton gevangen. Onder de microscoop kun je dan pas goed zien wat er allemaal in een druppel water met plankton zit. Er werden ook een aantal visjes gevangen waaronder een Kleine modderkruiper (beschermde).

Al met al was het een prima activiteit waarmee ook breder bekend raken. Het plan is om dit op de

Houtmaat, waar we vriendelijk ontvangen werden, of op andere plekken volgend jaar te herhalen. We hebben nu in elk geval al de nodige ervaring opgedaan.

Bernard Wanders, Bert Oude Egberink en Jan Zwienenberg

Paddenstoelenexcursie

Datum : 1 oktober 2006
Deelnemers : 7
Plaats : Lonnekerberg
Coördinatie : Wytze Boersma

Het was de bedoeling om naar het Weusthagpark te gaan voor de jaarlijkse paddenstoelen excursie. Dat sloot dan mooi aan bij het vervolg van het veldbiologisch onderzoek in het Weusthag. Maar gezien de droge septembermaand hebben we besloten om de paddenstoelenexcursie op de Lonnekerberg te houden. Totaal zijn er 44 soorten genoteerd. Dit is niet erg veel, maar het geeft wel een goed beeld. Verder werd er onderling veel gediscussieerd waardoor je elkaar scherp houdt. Zo begon het al met de eerste paddenstoel die we tegen kwamen, een Roodsteelfluweelboleet, *Xerocomus (Boletus) chrysenteron*. In de zojuist verschenen Coolia 49(3), contactblad van de Nederlandse Mycologische Vereniging (NMV) staat een artikel dat deze soort in Nederland het vaakst verkeerd gedetermineerd wordt. Er is namelijk een dubbelganger, die kort geleden met zekerheid in Nederland is vastgesteld: de *Xerocomus cisalpinus*. Fluweelboleten worden in twee groepen verdeeld. Het gaat om subtiele kenmerken van de sporen die alleen met een elektronische microscoop goed te zien zijn. De *X. chrysenteron* en de *X. cisalpinus* kunnen op deze manier worden onderscheiden. Gelukkig is er een goed veldkenmerk. Bij het doorsnijden van de paddenstoel treedt er een sterke blauwverkleuring op van de poriën en het vlees in de steel bij *X. cisalpinus*. De Roodsteelfluweelboleet verkleurt niet of nauwelijks. We moeten dus de roodsteelfluweelboleten doormidden snijden om de juiste soort te kunnen bepalen (dit zullen we maar niet doen met elke Roodsteelfluweelboleet die we tegen komen). Wie meer wil weten over fluweelboleten moet de onderstaande web-site raadplegen. Er is ook een voorstel gedaan voor een Nederlandse naam van de *X. cisalpinus*, n.l. Blauwvlekkende roodsteelfluweelboleet (een hele mond vol! Mag wel wat korter?).

Verder werd een Grote sponszwam met zeer grove structuur gevonden. Het leek wel op de Breedbladige sponszwam. Na het bekijken van de sporen bleek het toch een grof uitgevallen Grote sponszwam te zijn.

Ook werden er twee soorten krulzomen gevonden. De Gewone krulzoom en de Zwartvoetkrulzoom, *Paxillus atrotomentosus*. Het kostte wel wat moeite om de zwarte voet van de tweede soort te ontdekken. Al met al een geslaagde excursie, jammer dat er niet meer belangstelling was. Wytze

Zie verder: Coolia 49(3), blz 160, Chiel Noordeloos, Een nieuwe Fluweelboleet voor Nederland.

Web-site:

<http://www.entoloma.nl/html/xerocomusned.html>

Enkele bladzijden verderop staat de lijst van gevonden soorten.

Excursie: "Nieuwe natuur" Buursebeek

Datum : 15 oktober 2006
Deelnemers : 6
Thema : Nieuwe natuur
Coördinatie : Wytze Boersma

Vanaf de Markslagbrug en de Duitse grens heeft het waterschap IJssel- Berkel de Buursebeek/Schipbeek meer ruimte gegeven door middel van een natuurlijke loop en bedding. Hierdoor is de beek met ca 20% verlengd. Dit alles hebben we tijdens de excursie aanschouwd. Nadat we de auto's hadden geparkeerd begonnen we bij de Markslagbrug met de wandeling. Vanaf de oever konden we de loop van de beek goed volgen. De noordelijke oever is veel geleidelijker dan de zuidelijke. Of de beek het hier mee eens is zal de komende tijd wel zichtbaar worden. Mogelijk zal er een natuurlijke loop ontstaan. Op de zuidelijke oever vonden we verschillende plantensoorten. Zoals Kruldistel, Wilde bertram en Vlasbekje. Deze laatste soort heeft de voorkeur voor voedselarme grond en een droog milieu. Dit laatste werd niet bevestigd door de ruige

opslag van de verschillende grassoorten. Een keer maaien en afvoeren zou niet verkeerd zijn. Even verderop was de bodem schraler en er was wat reliëf aangebracht. Jammer genoeg konden we de beek niet verder volgen. Een versperring verhinderde de doorgang. Of dit ook in overeenstemming is met het beleid van het waterschap weten we niet. Via de weg en een bospad konden we de beek weer verder volgen. De stuwen zijn vervangen door natuurlijke vistrappen. Na de koffie hebben we de wandeling voortgezet via het Witte veen. Onderweg kwamen we verschillende paddenstoelen soorten tegen, zoals de Berkenboleet, Eekhoortjesbrood, de Vliegenschwam en het Hazenpootje.

Al met al een geslaagde excursie onder goede omstandigheden. Wytze

Verslag excursie Lutterzand

Datum : 28 oktober 2006
Deelnemers : 9
Leiding : Bert Oude Egbrink
Weer : bewolkt met motregen (ca. 16 graden Celsius)

Op de laatste excursie van dit seizoen hebben we een wandeling langs de Dinkel gemaakt. Door de miezerregen en werkzaamheden aan de Beuningstraet was het erg rustig in het Lutterzand. Tijdens de wandeling hebben we met name naar paddenstoelen gekeken die na de droge septembermaand nu weer in grote getale aanwezig waren. Mycena's, boleten, amanieten, russula's en melkzwammen trokken onze aandacht. Op een stam van een dode grove den hebben wij de

GLOEOP~1.JPG

Geelbruine plaatjeshoutzwam gezien, een soort die op de Rode Lijst staat. Een volledige lijst van waargenomen paddestoelen is opgenomen in ons natuurhistorisch archief. Eén van de deelnemers heeft een maaltje Eekhoortjesbrood voor thuis meegenomen. Het ging om enkele losliggende exemplaren. Na afloop van de excursie hebben we koffie met appeltaart gehad bij restaurant het Paviljoen. Om de modder van onze schoenen te halen, werd de bezem geleend van een verbaasde jongeman die het buitenterras aan het schoonvegen was. Al met al een goede afsluiting van het excursieseizoen.

KNNV er, 65⁽⁺⁾, wat nu ???

Stel, u hebt de gezegende leeftijd van 65 of meer jaren bereikt. U bent al jarenlang lid van de KNNV en de sfeer daarin bevalt u prima.

Geleidelijk wordt het wat lastiger om regelmatig aan excursies deel te nemen, de avondbijeenkomsten zijn ook niet meer altijd naar smaak en zo verdwijnt geleidelijk aan een stuk KNNV contacten, waar u toch wel aan gehecht bent. Denk niet dat dit een verschijnsel is van de laatste tijd: enkele decennia geleden stootte ons voormalig erelid Semler al op hetzelfde probleem en bedacht daar een oplossing voor. Een oplossing, die door de jaren heen stand heeft gehouden en in variabele uitvoeringen nog steeds een warme belangstelling ondervindt.

Deze oplossing is te omschrijven als een 5- daagse midweekexcursie, te houden in de maand mei en waarbij het programma is toegespitst op de beschreven leeftijdsgroep. Maar excursiepunten sluiten niet vaak aan op openbaar vervoer, zodat de fiets een belangrijk transportmiddel blijft. En zij die niet meer fietsen, rijden mee met een auto, die wél het startpunt kan bereiken. Probleem opgelost! We verblijven in een eenvoudig onderkomen als een

vakantiehuis of eenvoudig toeristenhotel, zodat de kosten laag blijven. De maaltijden worden gezamenlijk gebruikt en 's avonds is er meestal een lezing of ander natuurgericht onderwerp aan de orde, zodat er een maximum aan contactmogelijkheden is. Ook koffie en thee behoren tot de gastvrijheid, zodat de deelnemers het gevoel hebben een onbezorgde natuurhistorische vakantie te hebben. De excursies worden geleid door plaatselijke specialisten, zodat de deelnemers alles kunnen maar niets hoeven. Op deze wijze bieden wij oudere leden een warme herinnering aan hun KNNV bestaan, dat zij graag nog jarenlang voortzetten. We willen echter geen massabetoging: zo'n 20 tot 30 deelnemers is wel het maximum om het nog gezellig te houden.

In 2007 gaat de excursie naar Ameland, waarvoor reeds de reserveringen zijn gedaan. En er zijn nog een aantal plaatsen vrij!

Belangstellenden kunnen contact opnemen met het secretariaat, Mw. Anna Simmelink, Gravenlandweg 27; 7675 TB Bruinehaar. Tel. 0546 681343. Of bij Ineke Muijser, telefoon 053 4762518.

KNNV - senioren

Hallo KNNV-senioren,

13 Dec. sluiten we het jaar af met Jo van Urk. Heerlijk en ontspannen luisteren naar muziek van componisten, die vogelgeluiden in hun werk verwerkt hebben. We weten uit ervaring dat dit een boeiende middag wordt.

Aan de activiteiten voor 2007 wordt gewerkt. Noteert U in ieder geval de volgende data:

- **10 Januari 2007**
- **14 Februari 2007**
- **14 Maart 2007**
- **11 April 2007**
- **9 Mei 2007**

Wat we gaan doen, hoort U nog.

Even terugblikken op de afgelopen maanden:

- We hadden Wouter op bezoek met dia's uit een niet zo bekend, maar o zo'n gezellig struingebiedje. Veel mooie orchideeën en natuurlijk de nodige hoeveelheid geologie. Heel mooi.
- Jan Zwienenberg verraste ons met een boeiend verhaal over de rol van de mens bij de verspreiding van wilde planten. Erg knap.

Helaas heeft Henk de Vos als lid moeten bedanken. Hij verblijft meerdere dagen in de week in het Trivium (dagopvang). Wij hebben hem van de week nog bezocht. Een positief teken was, dat hij zijn kijker nog in grijpbare toestand bij de hand had.

Wij gaan inmiddels het 6e jaar van ons bestaan als KNNV-seniorengroep in en hopen met zo'n trouwe opkomst nog een tijdje door te kunnen gaan. Nieuw leden zijn welkom.

U weet het adres: Zorgcentrum Woolde, 4e verdieping Lasondervleugel (er is een lift) van 14.30 tot 17.— uur.

Hartelijke groeten, Wil en Andries

De nazomer van 2006

Na de droogste julimaand ooit en de natste en koudste augustus sinds 100 jaar was er een enorme verstoring in de natuurwereld. Maar door het zachte weer in oktober en tot ver in november kwam de natuur toch op

gang. Paddenstoelen verschenen in grote aantallen, waaronder de opvallende Vliegenzwam en de Grote parasolzwam. Bij een bezoek aan een bosje aan de Hagmolenbeek op 17 oktober zag ik veel vlinders, zoals de Kleine vos en op rotte peren in de boomgaard bij een boer vlakbij zaten Atalanta en Gehakkelde Aurelia.

Boven de beek vloog een Ijsvogel. Op de wekelijkse wandeling met het Nivon zagen we, behalve talrijke paddenstoelen veel insecten, zoals wespen, wantsen, mestkevers en ook veel spinnen. Op de natuurwerkdag van 4 november op de Borkeld werd in het jeneverbessen-reservaat ongewenste opslag verwijderd. In de wilde koeienweide zagen we groepen fraai ontwikkelde Grote parasolzwammen. Op hetzelfde terrein ook grote exemplaren van de Oranje bekerzwam. Opvallend was dat op een pad, waar de ondergrond naar boven was gebracht jonge heide en zaailingen van dennen waren te zien. Blijkbaar uit zaad dat er lang in de bodem heeft gezeten.

Op 7 november in het eerder genoemde bosje aan de Hagmolenbeek zag ik de laatste Atalanta, wellicht dronken van het perensap en achtergebleven, terwijl soortgenoten naar het zuiden trokken al en in grote aantallen door een goede

kennis in het dal van de Dordogne werden gesignaleerd.

Onderweg op een maïsakker ca. honderd Kieviten en groepen spreeuwen, terwijl een Buizerd laag overvliegt.

Op 10 november weer op stap met de Nivon-wandelgroep, nu in het Bentheimerwald en nog steeds veel paddenstoelen. Mijn indruk is dat de belangstelling hiervoor groeit, getuige de vele vragen die mij worden gesteld, hoewel ik geen specialist ben. We zien Vliegenzwam, Grote parasolzwam, Doolhofzwam, Echte tonderzwam, Goudvliesbundelzwam, Paarse eikenschorszwam, Witte kluifjeszwam, Grote stinkzwam, Groene knolamaniet, een boomstam vol Zwarte knoopzwam, Roestvlekkenzwam, Nevelzwam. Weinig boleten. Op maïsakker bij Gildehaus honderden Kieviten. Op een volgende Nivon-wandeling bij Saasveld (Molenveld, Kerkbos en Gravenbos) opnieuw veel paddenstoelen. Opmerkelijk is dat Eik en Beuk, maar ook Lijsterbes en Meidoorn rijkelijk vruchten hebben voortgebracht. Gaaien en Eekhoorns komen wel aan hun trekken. Ook een wandeling in het Witte veen leverde veel paddenstoelen op en grote groepen overtrekkende ganzen.

Opvallend was dat Eik en Beuk in korte tijd prachtig kleurden, terwijl nachtvorst tot nu toe uitbleef.

16 November was de warmste novemberdag ooit gemeten. Is er toch sprake van klimaatverandering?

Gerrit van Zalk

Gevonden soorten van de Paddenstoelenexcursie 2006

Lonnekerberg, 1 okt 2006, KNNV afd Hgl-Odz exc

Srt.nr	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	A	Subgroep	Functie
003170	Amanita excelsa	Grauwe amaniet	X	Ag	Em
003070	Amanita fulva	Roodbruine slanke amaniet	X	Ag	Em
003150	Amanita rubescens	Parelamaniet	X	Ag	Em
266010	Bjerkandera adusta	Grijze buisjeszwam	X	Ap	Sh
142020	Boletus badius	Kastanjeboleet	X	Ag	Em
142030	Boletus chrysenteron	Roodsteelfluweelboleet	X	Ag	Em
010060	Boletus erythropus	Gewone heksenboleet	X	Ag	Em
273030	Calocera viscosa	Kleverig koraalzwammetje	X	Ph	Sh
286010	Clavulina cinerea	Asgrauwe koraalzwam	X	Ap	St
024160	Collybia racemosa	Vertakte collybia	X	Ag	St
026040	Coprinus atramentarius	Grote kale inktzwam	X	Ag	Sh
028410	Cortinarius delibutus	Okergele gordijnzwam	X	Ag	Em
031160	Crepidotus variabilis	Wit oorzwammetje	X	Ag	Sh
302010	Daedaleopsis confragosa	Roodporiehoutzwam	X	Ap	Pn
040390	Entoloma formosum	Gele satijnzwam	X?	Ag	St
316010	Fomes fomentarius	Echte tonderzwam	X	Ap	Pn
319010	Ganoderma lipsiense	Platte tonderzwam	X	Ap	Pn
333010	Hydnum repandum	Gele stekelzwam	X	Ap	Em
626020	Hypoxylon fragiforme	Roestbruine kogelzwam	X	As	Sh
067010	Laccaria amethystina	Amethystzwam (Rodekoolzwammetje)	X	Ag	Em
067030	Laccaria laccata	Gewone popzwam	X	Ag	Em
116810	Lacrymaria lacrymabunda	Tranende franjehoed	X	Ag	St
069350	Lactarius necator	Zwartgroene melkzwam	X	Ag	Em
069520	Lactarius theiogalus	Rimpelende melkzwam	X	Ag	Em
070100	Leccinum scabrum	Gewone berkeboleet	X	Ag	Em
083030	Marasmiellus vaillantii	Halmruitertje	X	Ag	Sk
219010	Mutinus caninus	Kleine stinkzwam	X	Ga	St
104010	Paxillus atrotomentosus	Zwartvoetkrulzoom	X	Ag	Sh
104020	Paxillus involutus	Gewone krulzoom	X	Ag	Em
380010	Piptoporus betulinus	Berkezwam	X	Ap	Pn
382110	Polyporus varius	Waaierbuisjeszwam	X	Ap	Sh
063060	Psilocybe fascicularis	Gewone of dwergzwavelkop	X	Ag	Sh
126190	Russula brunneoviolacea	Gewolkte russula	X?	Ag	Em
126410	Russula claroflava	Gele berkerussula	X	Ag	Em
126300	Russula cyanoxantha	Regenboogrussula	X	Ag	Em
126720	Russula ochroleuca	Geelwitte russula	X	Ag	Em
228040	Scleroderma citrinum	Gele aardappelbovist	X	Ga	Em
405010	Sparassis crispa	Grote sponszwam	X	Ap	Pn
405020	Sparassis spathulata	Breedbladige sponszwam	X?	Ap	Pn
409040	Stereum rugosum	Gerimpelde korstzwam	X	Ap	Sh
135060	Suillus grevillei	Gele ringboleet	X	Ag	Em
413070	Thelephora spiculosa	Donkere franjezwam	X	Ap	Em
413080	Thelephora terrestris	Gewone franjezwam	X	Ap	Em
710010	Ustulina deusta	Korsthoutskoolzwam	X	As	Sh
			A		
			Aantal waarnemingen	44	
			Totaal aantal soorten	44	

Verklaringen:

Waarnemingen

X= waargenomen

?= niet met zekerheid

Subgroep

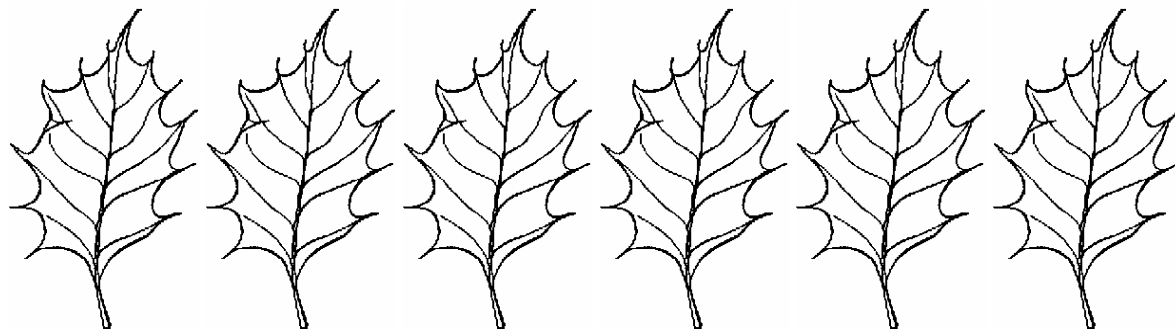
Ag: Agaricales	Plaatjeszwammen en boleten
Ap: Aphyllophorales	Plaatjesloze vlieszwammen
As: Ascomycotina	Zakjeszwammen
Ga: Gasteromycetes	Buikzwammen
Ph: Phragmobasidiomycetes	Trilzwammen, Judasoren en verwanten
My: Myxomyceten	Slijmzwammen

Functie

Belangrijke functionele groep	Functionele groep
Mutualistische symbionten	Am: Associatie met mossen
	Em: Ectomycorrhiza vormend
	Li: Ericoide mycorrhiza vormend
Parasieten	Pb: Biotrofe parasiet (ten koste van levende gastheer)
	Pn: Necrotrofe parasiet (kunnen na de dood van de gastheer nog een tijd voortleven, saprotroof)
S: Saprotrofe	Sc: Coprofile (mestbewonende) saprotroof
	Sh: Saprotroof op hout
	Sk: Saprotroof op kruidachtige plantedelen
	St: Terrestrische (bodembewonende) saprotroof

Hierna vindt u nog de actuele ledenlijst van de afdeling Hengelo / Oldenzaal.

De redactie wenst u plezierige feestdagen!

Ledenlijst KNNV afdeling Hengelo / Oldenzaal (eventuele wijzigingen of uw e-mailadres doorgeven aan Bernard Wanders, jbwwanders@hotmail.com)

Voorletters	Naam	Adres	Postcode	Woonplaats	Telefoonnr	e-mail adres
F.	Alta	't Schoman 22	7478 RM	Diepenheim	(0547)384161	f.alta@hetnet.nl
R. de	Baas-Muis	Louis van Tulderstraat 76	7558 JK	Hengelo	(074)2776910	f.j.baas@hetnet.nl
J.G.F.	Beens	Louis Bouwmeesterstraat 144	7558 TR	Hengelo	(074)2782127	
M. v. d.	Berg-Burger	Spreeuwenstraat 20	7557 AK	Hengelo	(074)2427724	
J.A. v.d.	Berg-Vanhouten	Spreeuwenstraat 18	7557 AK	Hengelo	(074)2912681	
J.A.W.	Bielen	Scholtenhoeklaan 7	7573 BG	Oldenzaal	(0541)514891	
J.J.	Bielen-Biessels	Scholtenhoeklaan 7	7573 BG	Oldenzaal	(0541)514891	
S. de	Boer	Louis Davidsstraat 31	7558 LR	Hengelo	(074)2770524	
W.	Boersma	Zwaluwstraat 34	7491 CX	Delden	(074)3762711	wytze.boersma@hetnet.nl
A.	Boersma-Last	Zwaluwstraat 34	7491 CX	Delden	(074)3762711	
Tj.A.	Bolt	Van Swietenstraat 14	7556 BL	Hengelo	(074)2912042	tjebbolt@hotmail.com
W.H. v.d.	Bosch	Meeuwenstraat 14	7471 HG	Goor	(0547)275239	wh.bosch75@planet.nl
A.G. v.d.	Bosch-Mulder	Meeuwenstraat 14	7471 HG	Goor	(0547)275239	
M.J. ter	Braak	Pampagras 14	7623 JG	Borne	(074)2665363	
F.	Braam	Het Aamschot 2	7273 PC	Haarlo	(0545)26561	
W.T.H.	Bulthuis-v Elmpt	Gasthuisstraat 26	7571 CC	Oldenzaal	(0541)533765	
G.J.W. v.d.	Burgt	Potdijk 8	7475 SL	Markelo	(0547)261137	
H.L. ten	Cate	Leliestraat 38	7555 BW	Hengelo	(074)2430877	
R.	Cosijn	Meijersweg 29	7553 AX	Hengelo	(074)2508250	
M.	Donderwinkel	Rob de Vriesstraat 67	7558 SC	Hengelo	(074)2774809	m.donderwinkel@home.nl
J.L. van	Eijk	Bruno Walterstraat 7	7558 DV	Hengelo	(074)2504311	
H.	Geuvers	Morgensterweg 31	7481 PK	Haaksbergen		
T.K.M. de	Gier	Boomcateweg 32	7442 BJ	Nijverdal		
J.H.G.	Haamberg	F. de la Marstraat 15	7558 MB	Hengelo	(074)2774399	
J.H.D.H.G.	Halm	Rechterenstraat 15	7556 MJ	Hengelo	(074)2428512	
K. van 't	Hoff	Paul Pellastraat 80	7558 HH	Hengelo	(074)2772003	
A.S.	Hofstede-Keuzenkamp	Berendinastraat 1	7555 GA	Hengelo	(074)2425950	
W.A.	Hol	Wim Sonneveldstraat 40	7558 LW	Hengelo	(074)2774492	
A.W.	Holsmuller-Heuvelink	Deldenerstraat 200-66	7555 AJ	Hengelo	(074)2916536	
G.J.	Hutten	Nijhofslaan 20	7552 GB	Hengelo	(074)2430866	
G.	Inia-Crom	Deldenerstraat 200-46	7555 AJ	Hengelo	(074)2918492	
G.	Jager	Lizzie Ansinghstraat 9	7555 AJ	Hengelo	(074)2919509	
H.J.	Jager-Bettman	Lizzie Ansinghstraat 9	7556 JS	Hengelo	(074)2919509	

K.H. de Jong	Jong	Abelenstraat 2a	7556 DT	Hengelo	(074)2917611	
M.J.G. de Jong	Jong	Pampagras 14	7623 DJ	Borne	(074)2665363	
J.L. Kienstra	Kienstra	Marisstraat 3	7482 EK	Haaksbergen	(053)5724028	jorgenkienstra@planet.nl
J.H. Kuijpers	Kuijpers	Sabastraat 29	7556 TH	Hengelo	(074)2420418	
I.M. ter Kuile-de Boer	Kuile-de Boer	Robert Stolzstraat 236	7558 CH	Hengelo	(074)2774288	kuile@hetnet.nl
R.A. Kuipers	Kuipers	Drilscholtenstraat 1	7556 NR	Hengelo	(074)2428425	
W.G. Ligterink	Ligterink	Hagslagen 89	7462 KC	Rijssen	(0548)513771	
H. Limburg	Limburg	Laurastraat 17	7555 HW	Hengelo	(074)2912963	
M.L. Limburg-Tuckerman	Limburg-Tuckerman	Laurastraat 17	7555 HW	Hengelo	(074)2912963	
L.C. Loode	Loode	Hulstlaan 7	7573 CS	Oldenzaal	(0541)516071	
P.A. Ludwig	Ludwig	Pasteurstraat 42	7555 NH	Hengelo	(074)2439550	
H.W. Ludwig-Meyers	Ludwig-Meyers	Pasteurstraat 42	7555 NH	Hengelo	(074)2439550	
W. Mardjan-Ouweneel	Mardjan-Ouweneel	Nijhofslaan 4	7552 GB	Hengelo	(074)2914779	
J.E. Maresch	Maresch	Hakenbergweg 18	7588 RN	Beuningen	(0541)551558	
R. Maresch	Maresch	Hakenbergweg 18	7588 RN	Beuningen	(0541)551558	
F.Th.M v. d. Meer	Meer	Sherwood Rangers 142	7551 KR	Hengelo	(074)2665983	fmeer@gmx.net
E. v.d. Meer	Meer	Sherwood Rangers 142	7551 KR	Hengelo	(074)2665983	
L. Meuleman	Meuleman	Bentinckstraat 24	7471 SK	Goor	(0547)271443	
H. Muller	Muller	Magnoliastraat 28	7552 AX	Hengelo	(074)2435169	
P. Olde Dubbelink	Olde Dubbelink	Ootmarsumsestraat 10A	7573 GL	Oldenzaal		
H.H. Onland	Onland	Averinkstraat 4	7491 ZC	Delden	(074)3761641	
A.G. Oude Egbrink	Oude Egbrink	Adamsweg 8	7553 KM	Hengelo	(074)2434340	bertoe@zonnet.nl
H.T. Pearson	Pearson	Bittervoornstraat 62	7559 BW	Hengelo	0644364177	h.t.peh.t.pearson@home.nl
A.C. van Renssen	Renssen	Pastoor Geerdinkstraat 36	7576 ZH	Oldenzaal	(0541)510001	a.vanrenssen@studiexs.nl
M. Roelofs	Roelofs	E. Verkadestraat 125	7558 TL	Hengelo	(074)2774209	
A. Room-Holtslag	Room-Holtslag	A.van Leeuwenhoeklaan 5	7555 BH	Hengelo	(074)2917734	
F.F. Roozeveld van der Ven	Roozeveld van der Ven	V Heemskerkstraat 33	7622 JG	Borne		
M.J.E.E. Berretty	Roozeveld van der Ven-Berretty	V Heemskerkstraat 33	7622 JG	Borne		
A.J.M. Ros	Ros	Venusstraat 111	7556 WS	Hengelo	(074)2918668	a.ros@boekhandelbroekhuis.nl
I. Rosenkotter	Rosenkotter	Boerhaavelaan 112	7555 BE	Hengelo	(074)2918741	
L. van Run	Run	Waelstedelanden 40	7542 XL	Enschede	(053)4763756	lvanrun@home.nl
M.H. Sassen	Sassen	Prof Eijkmanplantsoen 5	7555 BA	Hengelo	(074)2509399	
B.W. Sassen-Nijhuis	Sassen-Nijhuis	Prof Eijkmanplantsoen 5	7555 BA	Hengelo	(074)2509399	
M.A.H. Schrijver-Houben	Schrijver-Houben	Wilmskamp 71	7552 GW	Hengelo	(074)2917743	
R.C. Slaager	Slaager	Boekweit 10	7577 HN	Oldenzaal	(0541)518269	

H.	Stoltenkamp	Berghummerstraat 15 (App.8)	7591 GX	Denekamp	(0541)354035	
T.C.G.J. van	Urk	Dinkelstraat 25	7555 KM	Hengelo	(074)2421510	
J. van	Urk-Palland	Dinkelstraat 25	7555 KM	Hengelo	(074)2421510	
P.	Venema	Magnoliastraat 20	7552 AX	Hengelo	(074)2428507	
M.	Verdriet	Sperwerstraat 15	7491 ZN	Delden	(074)3762306	
A.	Vermeulen	Deldenerstraat 200/20	7555 AJ	Hengelo	(074)2916293	andriesvermeulen_hgl@hotmail.com
W.C.	Vermeulen-Alink	Deldenerstraat 200/20	7555 AJ	Hengelo	(074)2916293	
B.G. v.d.	Wal	Weddehoenlaan 5	7471 ME	Goor	(0547)274428	
A.G. v.d.	Wal-Gerrits	Weddehoenlaan 5	7471 ME	Goor	(0547)274428	
J.B.W.	Wanders	V Heemskerkstraat 31	7622 JG	Borne	(074)2668487	jbwwanders@hotmail.com
J.B.N.	Weernink	Landmansweg 102-a	7556 LZ	Hengelo	(074)2422448	janweernink@wxs.nl
J.	Weernink	Landmansweg 102-a	7556 LZ	Hengelo	(074)2422448	
R.L.W. v.d.	Weg	V Heemskerkstraat 29	7622 JG	Borne	(074)2668037	
M. v.d.	Weg	V Heemskerkstraat 29	7622 JG	Borne	(074)2668037	
R. v.d.	Weg	V.Heemskerkstraat 29	7622 JG	Borne	(074)2668037	
H.E.	Wegerif	Nijhofslaan 28	7552 GB	Hengelo	(074)2918124	
H.	Wender	Zandhorstlaan 239	7576 VD	Oldenzaal	(0541)510078	
A.M.	Wender-Grootveld	Zandhorstlaan 239	7576 VD	Oldenzaal	(0541)510078	
D.J.	Wiggers-Bannink	Hannekerveldweg 35	7581 BC	Losser	(053)5387661	laurens.wiggers@home.nl
J.C. de	Wit	Castorweg 160-10	7557 KN	Hengelo	(074)2770154	wal.wit@wxs.nl
C.H.M. de	Wit -Walet	Castorweg 160-10	7557 KN	Hengelo	(074)2770154	wal.wit@wxs.nl
B.J.	Wittgen	Langestraat 141	7491 AD	Delden	(074)3765439	
W.G.	Wolsink-v Heek	Wessex 105	7551 KC	Hengelo	(074)3763459	
W.J.	Wolthuis	De Stoevelaar 1-502	7471 AB	Goor	(0547)275917	
G.J. van	Zalk	Woltersweg 86	7552 DE	Hengelo	(074)2437151	
J.E. van	Zomeren	Nijhofslaan 28	7552 GB	Hengelo	(074)2918124	
J.	Zwienenberg	Hengelose Esstraat 19	7556 EA	Hengelo	(074)2423975	j.h.zwienenberg@hccnet.nl